

УДК 37(091)(477.83/.86)(092)"19":37.035

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-2\(36\)-207-218](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-2(36)-207-218)

Зубрицький Ігор Ярославович кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, 82100, тел.: (097) 380-7034, <https://orcid.org/0000-0003-1047-953X>

Смерчак Леся Іванівна кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, 82100, тел.: (097) 629-62-46, <https://orcid.org/0000-0002-4567-9737>

ОЛЕКСАНДР ТИСОВСЬКИЙ ПРО СИСТЕМУ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

Анотація. У статті на основі окремих сюжетів із публікацій, розміщених на сторінках науково-педагогічного журналу «Наша Школа» та педагогічного часопису «Світло», які виходили у Східній Галичині у першій третині ХХ ст., розглядаються погляди українського галицького педагога, основоположника і організатора Пласту О. Тисовського на проблеми соціального виховання. Особливо привабливими у цьому аспекті є ідеї О. Тисовського щодо організації процесу соціального виховання українських дітей та учнівської молоді в умовах перебування земель Східної Галичини під іноземною окупацією після Першої світової війни.

За результатами дослідження виокремлено ключові ідеї О. Тисовського, спрямовані на розбудову ефективної системи соціального виховання дітей та учнівської молоді, зокрема його підходи до налагодження взаємодії закладів освіти, сімей та громадськості. Також, розкривається значущість інтеграції цих аспектів для формування гармонійно розвинутої особистості у контексті цілеспрямованої, спеціально налагодженої соціально-виховної діяльності з позицій тогочасних викликів. Особлива увага зосереджена на змісті, формах організації та методах, прийомах та засобах соціального виховання українських школярів в навчальних закладах Східної Галичини першої третини ХХ століття.

Розуміння О. Тисовським суспільних процесів та висунуті ним ідеї соціального виховання підрастаючого покоління у повоєнний період не втрачають своєї актуальності й у теперішній час, а дослідження творчої спадщини українського педагога має безперечне теоретичне значення для розвитку сучасної теорії соціального виховання.

Ключові слова: О. Тисовський, соціальне виховання, сімейне виховання, національно-патріотичне виховання, морально-етичне виховання.

Zubrytskyi Igor Yaroslavovych Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Social Pedagogy and Correctional Education, Drohobych State Pedagogical University named after Ivan Franko, St. Ivan Franko, 24, Drohobych, 82100, tel.: (097) 380-70-34, <https://orcid.org/0000-0003-1047-953X>

Smerechak Lesya Ivanivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Social Pedagogy and Correctional Education, Drohobych State Pedagogical University named after Ivan Franko, St. Ivan Franko, 24, Drohobych, 82100, tel.: (097) 629-62-46, <https://orcid.org/0000-0002-4567-9737>

OLEKSANDR TYSOVSKYI ABOUT THE SYSTEM SOCIAL EDUCATION

Abstract. The article is based on publications from the scientific and pedagogical magazine «Nasha Shkola» and the pedagogical magazine «Svitlo», which were published in Eastern Galicia in the first third of the 20th century. It surveys the views on the issues of social education of the Ukrainian Galician teacher, the founder and organizer of Plast, O. Tysovskiy. Particularly attractive in this aspect are the ideas of O. Tysovskiy regarding the organization of the process of social education of Ukrainian children and school youth in the conditions of the awakening of state aspirations in the Ukrainian people after the First World War and the stay of the lands of Eastern Galicia under foreign occupation.

Based on the results of the research, the key ideas of O. Tysovskiy are highlighted. His ideas are aimed at building an effective system of social education of children and school youth, in particular, the approaches to establishing interaction between educational institutions, families and the public. Also, the significance of the integration of these aspects for the formation of a harmoniously developed personality in the context of purposeful, specially adjusted social and educational activities from the standpoint of contemporary challenges is revealed. Special attention is focused on the content, forms of organization and methods, techniques and means of social education of Ukrainian schoolchildren in educational institutions of Eastern Galicia in the first third of the 20th century.

O. Tysovskiy's understanding of social processes and the ideas put forward by him for the social education of the younger generation in the post-war period do not lose their relevance even now, and the study of the creative heritage of the Ukrainian teacher has an undeniable theoretical significance for the development of the modern theory of social education.

Keywords: Oleksandr Tysovskiy, social education, family education, national-patriotic education, moral-ethical education.

Постановка проблеми. Постать Олександра Тисовського (1886-1968) передусім асоціюється з діяльністю української скаутської організації

«Пласт» [1, с. 3210]. Проте, він увійшов в історію не тільки як основоположник та організатор цього громадського об'єднання, але і як талановитий педагог, активний член НТШ, громадський та освітній діяч. О. Тисовський залишив після себе цілу низку публікацій, в яких акцентував увагу на актуальних проблемах виховної роботи з дітьми та молоддю у закладах освіти.

О. Тисовський значну частину свого життя присвятив дослідницькій науковій роботі у сфері біології, проте ніколи не переставав бути педагогом і «виховником» для підростаючого покоління. Педагогічну працю О. Тисовський розпочав в 1910 р. у німецькому дівочому ліцеї Фанні фон Діттнер у Львові, після того, як у 1909 р. захистив докторат у Львівському Університеті. Склавши у 1911 р. учительський державний іспит, д-р О. Тисовський став спочатку заступником учителя («суплентом») в Українській державній академічній гімназії у Львові [2, с. 9], а згодом викладав природознавство, аж до 1939 р. [3, с. 83]. Завдяки його діяльності в гімназії було засновано виховну молодіжну організацію «Пласт», а в квітні 1912 р., відбулася присяга учасників першого пластового гуртка. Для координації руху пластунів та їх навчання О. Тисовський опублікував у 1913 р. книгу «Пласт», де описав історію його створення і перспективи саморозвитку для молоді організованої у Пласт [4, с. 106]. Після закінчення Першої світової війни О. Тисовський став ініціатором відновлення Пласту та активно працював в управі організації, аж до офіційної заборони діяльності цього об'єднання польською владою у вересні 1930 р. Після формального розпуску організації, О. Тисовський, за дорученням Пластового Центру, працював теоретиком і провідником т. зв. «Доросту Рідної Школи», співробітником журналу «Вогні», кооперативу «Пласт», був членом проводу організації «Виховна Спільнота Української Молоді» (ВСУМ) [5, с. 17].

Займаючись навчанням і вихованням підростаючого покоління, О. Тисовський зосередив свою увагу на аналізі існуючої системи виховання учнів у закладах освіти та почав формулювати пропозиції стосовно покращення процесу соціального виховання українських дітей та учнівської молоді.

Основними джерелами для аналізу означеної теми є статті О. Тисовського, розміщені на сторінках науково-педагогічного журналу «Наша Школа», який був друкованим органом українських товариств учителів середніх і вищих шкіл: «Учительська Громада» у Львові й «Товариства імені Сковороди» у Чернівцях [6] та галицького педагогічного часопису «Світло», що виходив у Львові впродовж 1921-22 років, як становий журнал Товариства учителів вищих шкіл у Львові «Учительська Громада» [7, с. 2726].

Доцільно вказати, що педагогічні ідеї О. Тисовського щодо вироблення та гартування характеру дитини в сім'ї та поза нею, не завжди сприймалися учителями прихильно, що нерідко змушувало його друкуватися у часописах або анонімно, або під різними псевдонімами, наприклад «Ексцентрик» [8, с. 5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти педагогічної діяльності О. Тисовського у контексті вивчення методів виховної роботи з дітьми та молоддю в українській скаутській організації «Пласт», розглядалися науковцями Ю Жданович, М. Соловей та З. Удич. Через призму педагогічної науки охарактеризували зміст, форми і методи фізичного виховання в Пласті дослідники М. Окаринський та А. Окопний. Педагогічний процес виховання в пластовій організації вивчала М. Чепіль. Також, дослідженням педагогічної спадщини та вивченням ідей О. Тисовського про виховання української молоді Східної Галичини у міжвоєнний період займався В. Струганець.

Попри те, що багато аспектів педагогічної та виховної діяльності О. Тисовського уже висвітлено у науковій літературі, можемо з упевненістю вказати, що досліджень у яких висвітлюються його погляди на проблеми соціального виховання дітей та молоді практично немає.

Метою статті є аналіз поглядів О. Тисовського на проблеми соціального виховання дітей та учнівської молоді у Східній Галичині у першій третині ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Загалом, на думку О. Тисовського, соціальне виховання (*«суспільне виховання» – Ол. Тис.*) здійснюється суспільством і державою з метою формування гармонійно розвинутої особистості, здатної ефективно взаємодіяти з іншими членами суспільства, усвідомлювати соціальні цінності та норми, розвивати внутрішню мотивацію до позитивної соціальної активності. Однак, розуміючи обставини, в яких протікав процес соціального виховання українських дітей та підлітків, які зростали в умовах відсутності української державності, педагог вважав, що призначення соціального виховання полягає насамперед у регуляції поведінки індивідів, відповідно до норм і цінностей, що домінують у соціумі, який формується на підставі національно-етнічної спільності. О. Тисовський твердив, що соціальне виховання має опиратися на українські цінності, оскільки лише за такої умови можливо формувати у підростаючого покоління патріотичну свідомість та почуття готовності боротися за збереження національної ідентичності.

У вступній статті «Від редакції» до першого номера українського педагогічного часопису «Світло» (1921) зазначено, що «справа суспільного виховання» належить до усіх зацікавлених осіб та інституцій й потрібно, щоб вона мала опертя на культуру власного народу, бо тоді соціальне виховання зможе набрати барв «чогось свого, приманчивого і стане разом національним вихованням» [9, с. 1].

Орієнтування соціального виховання на національні та культурні цінності у О. Тисовського не викликали жодних сумнівів. На його переконання, повноцінний процес соціального виховання підростаючого покоління із спеціально організованою цілеспрямованою виховною діяльністю може відбуватися лише в умовах власної державності, оскільки

саме національна держава, в котрій культурним шляхом будуть вирішуватися соціальні протиріччя, «де творитиметься новий тип людини, що у повній свідомості своєї приналежності до так удуховленої держави», прийме на себе всю відповідальність за подальший розвиток суспільства та кожного окремого індивіда [9, с. 1].

Слід зазначити, що попри високу оцінку значення держави у процесі організації системи соціального виховання, О. Тисовський заперечував можливість нав'язування єдиних наративів щодо напрямів соціального виховання. Так, зокрема, він вказував, що соціальне виховання має бути вільним від «урядового впливу, незалежним від політичних течій, вільним від зверхніх станових оглядів, без різниці статі й віку» [9, с. 1].

На думку О. Тисовського, соціальне виховання є процесом, який здійснюється не лише задля задоволення потреб держави і суспільства, а передусім спрямований на досягнення гармонії між інтересами особистості та соціуму. О. Тисовський вважав, що метою соціального виховання є особистісне зростання кожного окремого індивіда задля того, щоб він зміг у майбутньому «всі сили суспільного господарства і волю розвивати з внутрішніх джерел душі так, щоби вони силою власного гону ставили себе на властивім місці задля улаштування суспільного життя» [9, с. 1]. При цьому, О. Тисовський зазначав, що ефективність соціального виховання напряму залежить від якості взаємодії різних освітніх установ та соціальних інститутів. На його думку, успіху в процесі соціального виховання підростаючого покоління можливо досягнути завдяки наполегливій співпраці (*«спільній праці»* – Ол. Тис.) закладів освіти, просвітницьких організацій і виховних установ, дитячих садків, органів опіки над дітьми та молоддю, органів правопорядку, закладів позашкільної освіти дорослих, професійних спілок, дитячих та молодіжних громадських об'єднань, публічних бібліотек, закладів охорони здоров'я, мистецьких закладів, театрів, преси та релігійних організацій [9, с. 1]. Загалом, окреслюючи коло суб'єктів соціального виховання О. Тисовський зазначав, що «справою виховання» повинна бути зацікавлена кожна доросла людина, а «справа суспільного виховання належить до всіх» [9, с. 1].

Важливою для розуміння сутності процесу соціального виховання є погляди О. Тисовського на сім'ю та школу. Сім'ю (*«родина»*, *«дім»* – Ол. Тис.) він вважав природнім (*«первісним»* – Ол. Тис.) виховним інститутом у процесі становлення та формування особистості дитини. На його думку, сімейні цінності, традиції та норми, відіграють провідну роль у вихованні дитини, впливаючи на її ціннісні орієнтації, моральні орієнтири, культуру та моделі поведінки. Натомість школу, вважав своєрідним замінником (*«сурогатом»* – Ол. Тис.) справжнього виховання – індивідуального. Такої ж думки О. Тисовський був про дошкільні установи та заклади опіки і піклування над дітьми. Він, зокрема, вказував, що «ні бурса, ні інтернат, ні пансіон, ні захист,

ні діточі доми, захоронки чи фреблівський садок», не в змозі замінити повноцінного виховання в родині, оскільки мають, як і школа, одну конститутивну хибу – сурогатність «масового виховання» [10, с. 2]. Оцінюючи роль школи в процесі виховання, О. Тисовський вказував, що оскільки над нею тяжів тягар дидактики («вдовольнялась самим научанєм» – Ол. Тис.), то повсякчас виникали труднощі з організацією виховного процесу («не удає ся правильне вихованє» – Ол. Тис.) [11, с. 201].

Доцільно зауважити, що О. Тисовський неодноразово у свої працях висловлював недовіру до т.з. традиційних виховних методик. Зокрема, у дописах під загальною назвою «З думок чудака», які впродовж 1911 р. з'являлися на шпальтах львівського видання «Діло», він піддавав гострій критиці шкільні методи виховання, доводячи, що школа лише вчить, але не виховує [2, с. 9].

Індивідуальне виховання, на думку О. Тисовського, передбачає особливий підхід до кожної дитини, враховуючи її особистість, темперамент, характер, інтереси та особливості розвитку. Натомість школа, як «інституція масового виховання» має свої суттєві вади («хиби» – Ол. Тис.), оскільки, як правило, стандартизує вимоги до учнів, ігноруючи їх індивідуальні потреби та запити. О. Тисовський вказував, що школа «має до діла не з одиницями а з масою молоді, має змогу тільки відносно короткій і то перериваний час вливати на молодь, а врешті дістає діти в опіку досить пізно» [10, с. 2].

Ще одним істотним недоліком шкільного виховання з погляду О. Тисовського, була недостатня увага школи до розвитку життєво важливих навичок учнів, зокрема навичок міжособистісного спілкування та розуміння власної емоційної сфери. На його думку, виховна практика більшості педагогів, виходила із застарілих ідей, що кожен учень є лише пасивним об'єктом виховної дії, тому процес виховання зводився до подолання негативних тенденцій у розвитку особистості («хиби», «первісне зло», «зіпсованє молодїжи» – Ол. Тис.). О. Тисовський із жалем констатував, що навіть найкращі шкільні педагоги («теніяльні педагоги» – Ол. Тис.) нерідко допускалися типових помилок: легковажили умови для оптимального фізичного розвитку дітей, придушували учнівську ініціативність, несвідомо присікали прагнення дітей до пізнання чогось нового, зрідка висловлювали схвалення діяльності учнів, недбало формулювали зауваження щодо досягнень учнів, робили некоректні зауваження щодо зовнішнього вигляду дитини, допускалися грубих закидів щодо поведінки учня, були апатичними, відстороненими, пасивними у спілкуванні з дітьми і т.п. [11, с. 205]. Зрозуміло, що таку поведінку окремих вчителів О. Тисовський вважав неприпустимою, а подібні виховні підходи хибними, оскільки вони не давали можливості дітям, у повній мірі, розкрити свій внутрішній потенціал і розвивати позитивні властивості та якості.

Однак, увагу привертає ще одна точка зору О. Тисовського, який вважав, що без масового виховання та навчання неможливо організувати повноцінний процес соціального виховання. «Нема сумніву, - твердив педагог, - що першим, хто зобов'язаний взятись до цього діла – це школа. Вона покликана, щоб се перевести по всім приписам наукової теорії виховання, бо хоч по правді гарно, що нефахові люди так радо взялися до сеї тяжкої праці, то всеж таки є небезпека, що молодіж може сильно на тім потерпіти» [11, с. 212].

На думку О. Тисовського, масове виховання зумовлене «недовірям суспільности до висшого виховного хисту й вмілости» більшості сімей [10, с. 2]. Освітні заклади, вважав О. Тисовський, попри наявні недоліки, все ж вирізняються набором унікальних переваг, які можуть суттєво впливати на певні значущі процеси – збереження матеріальної і духовної культури народу. А, оскільки не усі українські родини здатні оцінити важливість цих завдань, суспільство («суспільність» – Ол. Тис.) зобов'язане дбати про інституції, школи й виховні заклади («виховні заведення» – Ол. Тис.), які «вихованкам, відданим примусово чи добровільно їх опіці давалиби цю потрібну кількість образування і виховання» [10, с. 2].

Окрім цього, вказував О. Тисовський, на якомусь певному етапі, більшість сімей («дім», «родина» – Ол. Тис.) втратили здатність достачати підростаючому поколінню належний рівень освіти та виховання, оскільки не мали доступу до спеціалізованих ресурсів, таких як бібліотеки, лабораторії, виробничі майстерні, навчальне обладнання тощо. Також, на відміну від закладів освіти, передусім шкіл, у родинях не могли забезпечити вивчення широкого спектру навчальних предметів, що значно утруднювало можливість отримання якісної освіти та звужувало подальші життєві перспективи для дітей та молоді.

Натомість, сімейне виховання О. Тисовський розглядав як складову цілісного процесу соціального виховання, основними завданнями якого було прищеплення дитині основних моральних цінностей з раннього віку. Природно, що сприймаючи сім'ю, як найважливіший соціальний інститут, який дає дитині конститутивні знання про життя, способи комунікації з іншими людьми, формує моральні життєві основи, О. Тисовський вважав, що головним завданням сімейного виховання є «повести його так, щоби школа в своїй масовій виховній праці не потребувала боротися з хибами, яких сама не спричинила і які вже потім запізно направляти» [10, с. 2]. Розвиваючи цю тему, він вказував, що первинним обов'язком батьків є підвищення рівня педагогічної підготовки з метою удосконалення навчально-виховної роботи з дітьми у процесі спільної діяльності сім'ї та школи, а також уникнення типових помилок у сімейному вихованні. Також, О. Тисовський зазначав, що «обов'язком дому, себто родини, в першій мірі батька-матері є розпоряджати новітніми знанням способів виховання дитини а разом і потреб школи, у яку дитина скорше чи пізніше увійде, щоби не допустити до утрвалення таких

елементів характеру, що їх пізніше годі буде безслідно викорінити а рівночасно дати дитині такий засіб життєвого досвіду, який зберігби її перед деяким шкідливим діланням масового виховання в школі» [10, с. 2].

До типових помилок («хиб» – *Ол. Тис.*) сімейного виховання О. Тисовський відносив: надмірну опіку, відсутність постійного психологічного контакту з дитиною, психологічне домінування когось із батьків у родині, різного роду надмірні покарання дітей тощо. Такого типу упущення, вважав О. Тисовський, з часом переростають у приховані чи відкриті дефекти виховання та призводять до появи т.з. «зіпсутих» підлітків.

Аналізуючи виховний потенціал більшості тогочасних українських сімей, О. Тисовський зазначав, що їх педагогічні можливості були досить обмежені. На його думку, розуміння цілей і завдань виховання в сім'ї зводилися, як правило, лише до матеріального забезпечення дітей у родині, а рівень педагогічної культури та усвідомлення батьками обов'язку нести основний тягар відповідальності за виховання дітей, був на дуже низькому рівні.

Маючи багаторічний досвід виховання дітей та молоді в українській скаутській організації Пласт, О. Тисовський вважав, що основною метою виховання дитини в сім'ї є плекання у неї: «здоровля, послуху, замилювання до порядку і чистоти, чистих і гарних початків рідної мови, поєдинчого але щирого й ніжного способу висловлювати свої гадки, живого заінтересування оточенням, ніжності чувств, відчуження краси» [10, с. 2].

Також, О. Тисовський акцентує увагу на тому, що тогочасні сім'ї були вкрай безграмотними у питаннях ведення здорового способу життя. Характеризуючи стан виховання у багатьох тогочасних родин він вказував, що діти нерідко були вимушені спати у малих задушливих, отруєних тютюновим димом кімнатах, мали проблеми зі сном, через неправильну його тривалість, погано харчувалися та були «злочинно поєні алкогольними напінками» уже з раннього віку [10, с. 2]. Та й сама система шкільної освіти, твердив О. Тисовський, цілком не сприяла формуванню практичних навичок здорового способу життя у підростаючого покоління, оскільки була переобтяжена навчальними предметами, що у свою чергу змушувало дітей витратити значну кількість часу на підготовку домашніх завдань та зменшувало час відведений на фізичну активність. У цьому контексті, О. Тисовський зазначав, що таку переважаність шкільної програми, яку трактував як вимушене насильство («*конечне насильство*» – *Ол. Тис.*), могла без шкоди для фізичного та психічного здоров'я, витримати лише та дитина, яка виховувалася у родині де у батьків відсутні шкідливі звички та культивувався здоровий спосіб життя. За словами О. Тисовського «дім обов'язаний дати дитині, як найбільший запас здоровля, щоби вона змогла школу «перебути»» [10, с. 2].

Зрозуміло, що О. Тисовський не був противником школи, як педагогічної системи і не закликав батьків до того, щоб діти, заради збереження здоров'я, залишалися удома та не отримували освіти. Він чудово розумів, що неосвічена, невихована «хоч і здорова людина», буде у кращому випадку, суспільним паразитом («*суспільним галапасом*» – Ол. Тис.), а у гіршому – може стати прямою загрозою для оточуючих. Саме окреслення «перебути школу», дослідник насамперед асоціював із тими школами, які не відповідали науково обґрунтованим гігієнічним вимогам та правилам до навчального процесу («*занедбані під гігієнічним оглядом*» – Ол. Тис.), тобто, які не забезпечували належних умов щодо збереження і зміцнення здоров'я дітей та підлітків [10, с. 2].

Особливу увагу О. Тисовський приділяв національно-патріотичному та морально-етичному вихованню підростаючого покоління, оскільки вказував, що власне діти та молодь є основою майбутнього українського народу. Вчений стверджував, що молодь, яка має чітке усвідомлення національної ідентичності та патріотичну свідомість, ніхто і ніщо не зможе змусити зректися інтересів свого народу та Батьківщини. Він зазначав, що «молоді люди, свідомі, жертвенні й оживлені любов'ю до власного народу і його культури зможуть здобути для нього добре ім'я і значення серед народів світу» і «їх не можна б спонукати ніякими користями виректися віри своїх батьків, їх мови і цілої своєрідної і багатой культури, що її народ виплекав упродовж століть» [12, с. 122].

Важливим засобом морально-етичного виховання О. Тисовський вважав слово, а мовну культуру дитини – прямим відображенням рівня духовно-культурного виховання в сім'ї. На його думку, навчання «чистих і гарних початків рідної мови» та вміння «висловлювати свої звичні думки» є необхідною складовою повноцінного сімейного виховання. «Обов'язком дому, - стверджував О. Тисовський, - давати дитині до наслідування спокійний, виразний, милозвучний і відразу правильний спосіб висловлювання гадок в рідній мові. Поспішне, нервово або дуже повільне, нудне монотонне говоріння батька, матери чи інших членів родини заражує дитину і викликає вражіння дідичної хиби» [10, с. 3]. На жаль, вказував О. Тисовський, розмовна мова значної кількості дітей та молоді була перенасичена помилками («*хибами*» – Ол. Тис.) і це проявлялося у перекручуванні слів, окремих понять, вживанні вуличного жаргону й нецензурної лайки, яка глибоко вкорінювалася у лексикон дітей та залишала «значні сліди навіть у дорослих потім інтелігентних осіб» [10, с. 3]. Але найбільш прикрим, на думку О. Тисовського, був той факт, що ці дитячі мовні помилки з часом ставали великим «нешастям для культури українського народу» та були додатковим чинником її деградації («*нищення*» – Ол. Тис.).

Окрему увагу О. Тисовський приділяв проблемам засвоєння моральних цінностей, етичних норм взаємин між людьми, виховання культури поведінки,

дисциплінування дітей (*«призвичаєння до послуху»* – Ол. Тис.). На думку педагога, дитина, яка не призвичаєна до дисципліни та не привчена вдома до порядку «є наче тим зернятком піску, яке дісталось mezi триби машини і чим більше зерняток, тим більше машина скрегоче, спинюється та вкінці – стає» [10, с. 3]. Школа, вказував О. Тисовський, мала у своєму розпорядженні цілий арсенал специфічних методів виховання – покарань (*«кара»*, *«клясифікаційна нота»* – Ол. Тис.), які повинні були б «убезпечувати шкільну машину» від остаточної зупинки (*«спинення»* – Ол. Тис.). Однак, з погляду О. Тисовського, «ні кари ні двійки не є навчанням ні вихованням», а лише «скрегіт трибів в машині». На думку педагога, «школа має право і мусить вимагати послуху і порядку, бо це передумови масового навчання, але відзвичаювати дитину привчену до непослуху і не порядку тоді, коли на послухові і порядкові вже мається оперти масове навчання, нераз зовсім неможливо, бо за пізно» [10, с. 3].

У цьому ж контексті О. Тисовський торкнувся цілої низки проблем пов'язаних із сімейним вихованням. Він вважав, що значна кількість батьків, навіть не усвідомлювали своєї визначальної ролі у процесі виховання дитини. Нерідко, вказував О. Тисовський, батьки ухилялися від активної участі у виховному процесі, вважаючи, що це прерогатива школи та вчителів. І навпаки, впадаючи в іншу крайність, застосовували у виховній практиці антипедагогічні методи впливу на дітей - приниження, фізичні покарання і т.п. Загалом, і одні й другі, на думку О. Тисовського, не розуміли, що від рівня їхньої культури, устремлень й сповідуваних цінностей, сімейних виховних традицій, досвіду соціального спілкування залежить подальший розвиток особистості дитини. Така педагогічна некомпетентність окремих батьків, вказував педагог, не тільки могла зруйнувати майбутнє власної дитини (*«загрожена будучність»* – Ол. Тис.), а й створювала проблеми дітям з інших сімей, які жили по сусідству, навчалися разом у школі тощо [10, с. 3].

О. Тисовський зазначав, що значна концентрація дітей «позбавлених дому і повноцінного домашнього виховання», вкрай негативно впливає на шкільний мікроклімат, учнівський колектив (*«добре виховані одиниці»* – Ол. Тис.) та зводить нанівець усі виховні впливи школи. Наслідком цього, на думку педагога, могли бути «крадежі, обманства, злобні пакости, безсоромні діла і т. п., які нераз лучаються в найгарніших школах» [10, с. 3]. На переконання О. Тисовського, школа «не винна таким неудачам», а виключно – помилки сімейного виховання (*«хиби домашнього виховання»* – Ол. Тис.). «Нема сумніву, – вказував педагог, – що спільне навчання й виховання в школі дає багато нагоди і є доброю почвою для розвою чувств дитини як в доброму так і в злому напрямі. Добрі засновки чувств школа розвиває, лихі – часом удасться їй поправити або усунути. Але як при фізичному здоров'ю так і тут головна річ відпорність, набута дитиною в своєму домі. Шкільні кари можуть дещо направити, але можуть дитину й зломити, тому вина неудачі паде в першій мірі на домашнє виховання» [10, с. 3].

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, ми дійшли висновку, що педагогічні погляди О. Тисовського на процес соціального виховання українських дітей та учнівської молоді в умовах окупації українських земель, були вкрай актуальними для того часу. Педагогічні ідеї, висунуті ним, багато в чому, відзначаються актуальністю і на сучасному етапі розвитку українського суспільства, коли частина території України загарбана ворожими військами, а процес формування національної ідентичності українців не припиняється навіть в умовах військових викликів. Особливо це стосується ідей національно-патріотичного, морально-етичного виховання та виховання здорового способу життя. Тому, перспективними дослідженнями, на наш погляд, є сучасне переосмислення ідей О. Тисовського та нове прочитання його педагогічної спадщини.

Література:

1. Тисовський Олександр. Енциклопедія українознавства : Словникова частина / Голов. ред. В. Кубійович. [Репринтне відтворення видання 1955-1984 років]. Львів : [НТШ], 2000. Т. 9. С. 3210.
2. Данилів Т. Основоположник Пласту (До 80-річчя з дня народження професора д-ра Олександра Тисовського). Мюнхен : Видавництво «Молоде Життя», 1966. 47 с.
3. Струганець В. Бачення Олександром Тисовським проблем виховання української молоді в Східній Галичині у міжвоєнний період. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Історія.* 2014. Вип. 1. Ч. 2. С. 82–89. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/5478/1/Struganec.pdf> (дата звернення: 22.12.2023).
4. Коцюмбас О. Академічна гімназія у Львові : організація, структура, діяльність (1849-1939) : дис... здобуття наукового ступеня доктора філософії Спеціальність - 032 «Історія та археологія» Галузь знань – «Гуманітарні науки» / Львівський національний ун-т імені Івана Франка. Львів, 2021. 238 с.
5. Левицький С. Український Пластовий Улад в роках 1911–1945 у спогадах автора (Причинки до історії Пласту). Мюнхен : Видавництво «Молоде Життя», 1967. 136 с.
6. Романюк М. Наша школа. Енциклопедія Сучасної України / редкол. І. Дзюба, А. Жуковський, М. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. Т. 22. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2020. URL: <https://esu.com.ua/article-70945> (дата звернення: 19.12.2023).
7. Світло. Енциклопедія українознавства : Словникова частина / Голов. ред. В. Кубійович. [Репринтне відтворення видання 1955-1984 років]. Львів : [НТШ], 1998. Т. 7. С. 2726.
8. Субтельний О. Пласт : Унікальна історія українського скаутського руху / пер. з англ. В. Морозов. 2-ге вид., доп. і випр. Торонто : Plast Publishing Inc. – Пластове Видавництво, 2019. 440 с.
9. Від редакції. *Світло. Місячник посвячений справам національного й суспільного виховання.* 1921. Ч. 1. С. 1–3.
10. Тисовський О. Виховання перед школою для школи. *Світло. Місячник посвячений справам національного й суспільного виховання.* 1921. Ч. 1. С. 2–3.
11. Тисовський О. Уваги про виховане молодіжи (З приводу введення у школах т.зв. класових громад). *Наша Школа : науково-педагогічний журнал.* 1913. Р.V. С. 199–216.
12. Тисовський О. Життя в Пласті : посібник для українського пластового юнацтва. 4-те вид. Торонто : Головна Пластова Булава, 1997. 551 с.

References:

1. Kubiiovych, V. (Eds.). (2000). *Tysovskiyi Oleksander. [Oleksandr Tysovsky]. Entsyklopediia ukrainoznavstva: Slovnykova chastyna [Reprintne vidtvorennia vydannia 1955-1984 rokiv] – Encyclopedia of Ukrainian Studies: Dictionary part (Vols. 9), (p. 3210). Lviv: [NTSh] [in Ukrainian].*
2. Danyliv, T. (1966). *Osnovopolozhnyk Plastu (Do 80-richchia z dnia narodzhennia profesora d-ra Oleksandra Tysovskoho) [The founder of Plast (To the 80th anniversary of the birth of Professor Dr. Oleksandr Tysovsky)]. Munich: Publishing house «Molode Zhyttia» [in Ukrainian].*
3. Struhanets, V. (2014). *Bachennia Oleksandrom Tysovskym problem vykhovannia ukrainskoi molodi v Skhidnii Halychyni u mizhvoiennyi period [Oleksandr Tysovsky's vision of the problems of educating Ukrainian youth in Eastern Galicia in the interwar period]. Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Ser. Istoriiia – Scientific notes of Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk. Series: History , 1, 82–89 [in Ukrainian].*
4. Kotsiumbas, O. (2021). *Akademichna himnaziia u Lvovi : orhanizatsiia, struktura, diialnist (1849-1939) [Academic gymnasium in Lviv: organization, structure, activities (1849-1939)]. Extended abstract of candidate's thesis., Lviv [in Ukrainian].*
5. Levytskyi, S. (1967). *Ukrainskyi Plastovyi Ulad v rokakh 1911–1945 u spohadakh avtora (Prychynky do istorii Plastu) [Ukrainian Plastovy Ulad in the years 1911–1945 in the author's memoirs (Reasons for the history of Plast)]. Munich: Publishing house «Molode Zhyttia» [in Ukrainian].*
6. Romaniuk, M. & Dziuba, I., Zhukovskyi, A., Zhelezniak, M. (2020). *Nasha shkola [Nasha shkola]. Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy – Encyclopedia of Modern Ukraine (Vols. 22) Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy. Retrieved from <https://esu.com.ua/article-70945> [in Ukrainian].*
7. Kubiiovych, V. (1998). *Svitlo [Svitlo]. Entsyklopediia ukrainoznavstva : Slovnykova chastyna / Holov. red. [Reprintne vidtvorennia vydannia 1955-1984 rokiv] – Encyclopedia of Ukrainian Studies: Dictionary part (Vols. 7) (p. 2726) Lviv : [NTSh] [in Ukrainian].*
8. Subtelnyi, O. (2019). *Plast : Unikalna istoriia ukrainskoho skautskoho rukhu [Plast : The unique history of the Ukrainian scout movement]. (V. Morozov, Trans). Toronto: Plast Publishing Inc [in Ukrainian].*
9. Vid redaktsii [From the editorial office]. *Svitlo. Misiachnyk posviachenyi spravam natsionalnoho y suspilnoho vykhovannia – Svitlo. The monthly is devoted to matters of national and social education, 1921, 1, 1–3 [in Ukrainian].*
10. Tysovskiyi, O. (1921). *Vykhovannia pered shkoloiu dlia shkoly [Education before school for school]. Svitlo. Misiachnyk posviachenyi spravam natsionalnoho y suspilnoho vykhovannia. – Svitlo. The monthly is devoted to matters of national and social education, 1, 2–3 [in Ukrainian].*
11. Tysovskiyi, O. (1913). *Uvahy pro vykhovannia molodizhy (Z pryvodu vvedennia u shkolakh t.zv. kliasovykh hromad) [Notes on the education of young people (On the introduction of so-called class communities in schools)]. Nasha Shkola : naukovopedagogichnyi zhurnal – Nasha Shkola : scientific and pedagogical journal, V. 199–216 [in Ukrainian].*
12. Tysovskiyi, O. (1997). *Zhyttia v Plasti : posibnyk dlia ukrainskoho plastovoho yunatstva [Life in Plast : a guide for Ukrainian Plast youth]. Toronto : Holovna Plastova Bulava [in Ukrainian].*